

ŞİİRLE GEÇEN AY

Mehmet Can Doğan

■ Orhan Veli'nin “Bütün Şiirleri”

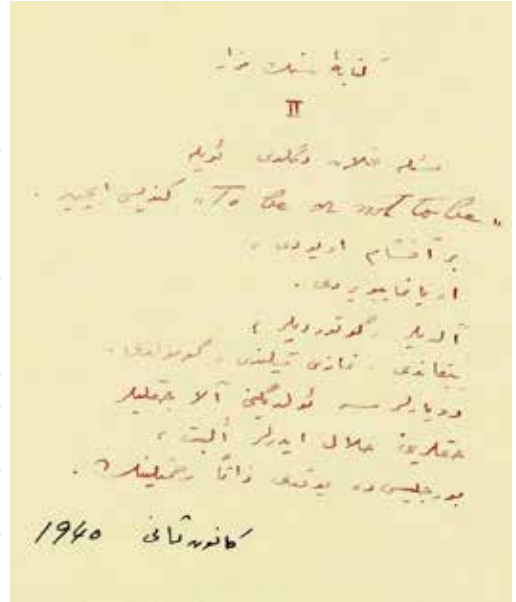
Orhan Veli Kanık, 14 Kasım 1950'de öldü. Modern Türk şiirinin en popüler şairlerinden biri olan Orhan Veli, 36 yaşında ölmesinin de etkisiyledir belki, soyadından çok ilk adıyla anıldı hep; hiç yaşlanmadı. Elbette, şiirinin ve şiiri etrafında oluşun/oluşturulan çekimin de etkisiyle ölümünden bu yana kitapları en çok ilgi gören şairlerden biri. Ölümünün ardından geçen yetmiş yılda, şiirleri, hikâyeleri, mektupları, söyleşileri ve denemeleri derlenip toparlandı; farklı yayınevleri tarafından farklı zamanlarda kitaplaştırıldı. Başka bazı şairlerin kitaplarında olduğu gibi, onun da en çok “bütün şiirleri”nin toplandığı kitabı satıldı; Şubat 2014'te *Yalnız Seni Arıyorum: Nahit Hanım'a Mektuplar* (Yapı Kredi Yayınları) adıyla yayımlanan özel mektupları da okur tarafından ilgiyle karşılandı. Özel hayatı kamuya açan günlük, mektup ve anı türündeki metinlerin şair ve yazar algısını, onların popülerliğini güçlendirme bağlamında, belirlediği açıktır. Orhan Veli gibi popüler bir şairin adı etrafındaki hale, söz konusu özel mektupların yayımlanmasıyla daha da sabitlendi. Şairin Arap harfleriyle yazdığı el yazısı şiir defteri, 2015'te yine Yapı Kredi Yayınları tarafından özgün hâli ve Latin harfleriyle yayımlandı. Bu yayınlar, Orhan Veli'nin şair imgesini okur algısında beslediği kadar edebiyat araştırmacısı ve tarihçisi için de şairle ilgili temel kaynaklardı. Ayrıca, Türkiye'de yayıncılığın gelişiminin de göstergelerinden biriydi.

Orhan Veli'nin süreli yayınlarda kalmış ürünlerinin toplanıp bir araya getirilmesi ve bunlara mektuplarının da eklenerek bir külliyat oluşturulması, yayıncılık açısından örnek bir durumdur. Bu külliyat gözetilerek, Orhan Veli'nin modern Türk şiiri içindeki yeri belirlerken verilecek yargıyı değiştirebilecek dışarıda kalmış bir metni

bulunmadığı söylenebilir. Bunu, Orhan Veli'nin bütün eserlerini yayımlayan yayınevinin ona verdiği değer ve gösterdiği hassasiyet sağlamıştır.

14 Kasım 2020 itibarıyla Orhan Veli'nin telif hakları kamuya mal oldu. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun "27. Madde"sine göre, "Koruma süresi eser sahibinin yaşadığı müddetçe ve ölümünden itibaren 70 yıl devam eder". Buna göre, isteyen yayıncı Orhan Veli'nin kitaplarını istediği biçimde basabilir. İki yıl önce Sabahattin Ali'nin eserlerindeki "koruma süresi" sona erince yazarın kitapları pek çok yayınevi tarafından yayımlanmıştı. Orhan Veli gibi popüler bir şairin eserlerine de yayıncıların ilgi göstereceği bekleniyordu. Nitekim 2021'in ilk ayından başlayarak Orhan Veli'nin kitapları da farklı yayınevleri tarafından yayımlandı. Görebildiğim kadarıyla ondan fazla yayınevi, Orhan Veli'nin şiirlerini, "Şiirler" veya "Bütün Şiirleri" adıyla yayımlayıp dolaşıma soktu. Öncelikle bu "ilgi"nin ticari bir ilgi olduğunu belirtmek gerekir. Bir şair veya yazarın eserleri üzerindeki "koruma süresi" kalktığında, söz konusu eserlerin piyasa koşulları gereği ucuz fiyatlarla okura sunulduğu açıktır. Bu yüzden "ürün"ün ucuza satılmasında yasal telif ücretinin devre dışı kalmasının belirleyici olduğu söylenemez.

Piyasanın işleyişi bir yana, "koruma süresi" kalkan eserlerin okura daha ucuz fiyata sunulmasının dışında ne olarak sunulduğu önemli. Orhan Veli'nin "Şiirler" ve "Bütün Şiirleri" adıyla yayımlanan dört farklı kitabını inceledim. Yapı Kredi Yayınlarından (YKY) çıkan *Bütün Şiirleri* adlı kitap; Everest Yayınlarının *Şiirler*, İş Bankası Kültür Yayınlarının *Bütün Şiirleri* ve Kırmızı Kedi Yayınlarının *Bütün Şiirleri* adıyla yayımladığı kitapların hepsinin referansı olduğu izlenimini bıraktı bende. Bu dört yayını inceleme imkânı ve fırsatı bulamayan ve sadece Orhan Veli'nin şiirlerini okumak isteyen birinin tercihini ne(ler) yönlendirir? Soru, sadece fiyat üzerinden cevaplanırsa bu, eksik bir cevap olarak kalır. Kişisel olarak, en güvenilir yayını tercih ederim. Buradaki ölçütüm de sonraki yayınların referans durumundaki yayına üstünlüğüdür. Bunun yanı sıra, kitapların ilk baskıdaki özgünlüğüne ulaşma hedefi, kitaba yeni bir metin eklenip eklenmediği, özenli bir tasarım, kaliteli baskı, kullanılan kâğıt, kapak kâğıdı veya kitabın cildi, iplik dikişli olup olmadığı be-

Orhan Veli'nin el yazısıyla "Kitabe-i Seng-i Mezar"ı
(Orhan Veli, *Sevdaya mı Tutuldum?*,
Haz.: R. Çavaş-G. Değişmez, YKY, İstanbul 2015.)

nim “tüketici davranışı” mı yönlendirir. İncelediğim dört kitap, bu ölçütleri ne oranda karşılıyor?

Yapı Kredi Yayınlarından çıkan *Bütün Şiirleri* adlı kitap, en güvenilir yayın. Necati Tonga ile Tahsin Yıldırım’ın “eleştirel basım” olarak yayına hazırladığı ve Kırmızı Kedi Yayınlarının “İlk defa kitaplaşan şiirlerle” vaadiyle yayımladığı *Bütün Şiirleri* de aynı beklentiyi karşılıyor. Ayrıca bu kitapta, kapakta bulanık bir ifade ile duyurulduğu gibi, daha önce bazı kitap ve dergilerde araştırmacıların bulup yayımladığı birkaç şiir de yer alıyor. Bunlar, Orhan Veli’nin şiirini bütün olarak değerlendirirken yeni yorumlar getirmeyi hazırlayacak metinler değil; sadece biri, şairin şiire başlama noktasının belirtilmesi bakımından önemli. Tonga ile Yıldırım, hazırladıkları “eleştirel basım”ı sunarken, “*Bütün Şiirler*’inde şiirlerin dergilerde yayımlanan halleri ile kitap halindeki baskılar arasındaki farklılıklar dipnotlarda açıklanmıştır.” diyor. Orhan Veli’nin şiirlerinin “eleştirel basım”ını yapmak kolaydır. Çünkü YKY’den çıkan *Bütün Şiirleri* adlı kitapta şiirlerin ilk yayın yerleri belirtilmiştir. Bununla birlikte Tonga ile Yıldırım’ın, vaat ettiklerinin aksine, bazı şiirlerin ilk yayımlandığı dergi veya gazeteye gitmediği ve YKY’nin yayımladığı *Bütün Şiirleri*’ni gözettiği görülmektedir. Hem örneklemek hem de kitabın yeni baskılarına katkıda bulunmak üzere, şunlar anılabilir: *Garip* adlı kitabın açış şiiri, hem YKY hem de Kırmızı Kedi Yayınlarının baskısında, “Gemlik’e doğru / Denizi göreceksin; / Sakın şaşırma.” şeklindedir. İki kitapta da şiirin altında, *İnkılâpçı Gençlik* dergisi kaynak olarak gösterilmiştir. Söz konusu kaynağa gidildiğinde, bu şiirin dergide şöyle yayımlandığı görülecektir:

Denize Dair

I

Gemliğe doğru
Denizi göreceksin.
Sakin şaşırma!

II

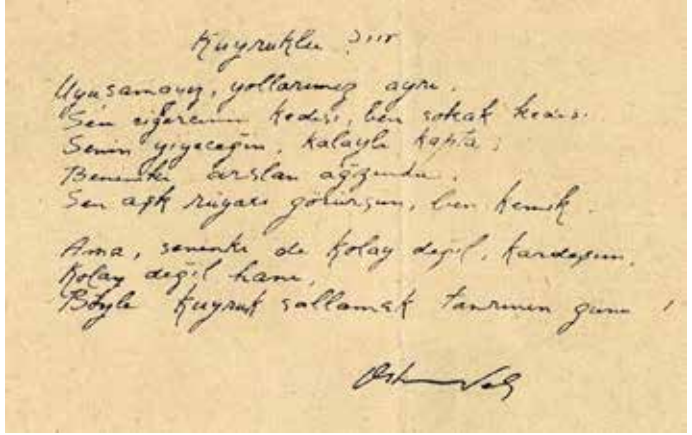
Yosun kokusu
Ve bir tabak karides,
Sandık burnunda.

(*İnkılâpçı Gençlik*, S 56-68, 17 Birinci Teşrin 1942, s. 3.)

İki kitapta da bu şiirin “II” numaralı kısmı, *İnkılâpçı Gençlik*’in aynı sayısı kaynak gösterilerek “Hay Kay” başlığı altında farklı bir şiirmiş gibi verilmiştir. Tonga ile Yıldırım, “Hay Kay”ın altına eklediği dipnotta, “Şiir defterinde bu hay-kay, *Garip*’in 1945 yılındaki baskısında yer alan ve ‘Gemlik’e doğru’ dizesiyle başlayan hay-kayla bir arada yazılıdır.” demiştir. “Denize Dair” adıyla yayımlanan metin, Orhan Veli’nin *Sevdaya mı Tutuldum?* (YKY, 2015) adıyla yayımlanan “şiir defteri”nde “Hay-Kay’lar” başlığı altında ve birimlerin yeri

değiştirilerek yayımlanmıştır. Buradaki önemli gösterge, “Denize Dair”in nasıl “Hay-Kay” olduğudur veya tersi. Bu, Orhan Veli’nin duyusu ve iddiası açısından üzerinde durulması gereken bir tasarruftur.

YKY’nin *Bütün Şiirleri* ile Kırmızı Kedi Yayınlarının *Bütün Şiirleri*’ndeki önemli bir diğer çakışma, “Denizi Özliyenler İçin” adlı şiiirdir. YKY’nin baskısında, bu şiirin altında “*Aile*, Nisan 1947” bilgisi vardır; aynı bilgi, diğer yayınevinin baskısında da yer alır. Öncelikle *Aile* “mevsimlik” bir dergidir ve sayıları ay değil, mevsim olarak sunulur. Dolayısıyla söz konusu şiir, derginin “İlkbahar” sayısında yayımlanmıştır. Bu kaynağa gidilseydi şiirin ilk biriminin ilk dizesindeki sözcüğün -ki bu dize son birimde yinelenir- “rüyalarımnda” değil, “rüyamda” olduğu görülür ve dize, “Gemiler geçer rüyamda,” şeklinde yazılırdı. Ayrıca bu şiirin dergide çıkan hâliyle kitaba giren hâli arasında çok önemli bir ek vardır. Şiirin üçüncü biriminin son iki dizesi, dergideki yayınında yoktur. “Köpükler ki insanlarla / Zinaları ayıp değil.” dizele- rindeki imaj, şiirin söyleminde önemli bir zemin değişimini bildirir. Şiirin dergideki yayınında bulunmayan bu dizeler, *Yenisi* (1947) adlı kitaba alınırken şiire eklenmiş olmalıdır.

Orhan Veli’nin el yazısıyla “Kuyruklu Şiir”i

Yukarıda andığım zaaflarına rağmen Necati Toga ile Tahsin Yıldırım’ın yayına hazırladığı Orhan Veli’nin *Bütün Şiirleri*, şimdilik tek “eleştirel basım” olmak bakımından diğer “Bütün Şiirleri”nden ayrışıyor. Bu arada şunu da söylemeli: Eleştirel basımlarda, şiirlerde değiştirilen noktalama işaretlerinin gösterilmesi de gerekmez mi? Bu tarz yayınların işlevi için de şunu söylemeden edemiyorum: “Eleştirel basım”ların özel baskı olarak hazırlanması, genel okur için de buradaki ağırlaştırıcı açıklamalara yer verilmeden ayrı bir baskıya gidilmesi, bana, daha uygun görünüyor. Tonga ile Yıldırım’ın Orhan Veli’nin bütün eserlerini, altı kitaplık bir külliyat olarak yeni bir tasnifle yayımladıklarını da belirtip şairin “bütün şiirleri”nin toplandığı diğer iki kitaba geçebilirim.

Everest Yayınları tarafından *Şiirler* adıyla yayımlanan kitapta, Orhan Veli’nin sadece kitaplaşmış şiirleri yer alıyor. Şairin süreli yayınlarda bıraktığı şiirlerinin yer almadığı bu kitap, makul bir toplam olarak görünmekle birlikte, birikim gözetildiğinde, eksik bir yayın olarak beliriyor. Kitabın baskısında kul-

lanılan kâğıt kaliteli olmakla birlikte, gramajı düşük. Bu yüzden sayfaların arkası görünüyor. Ayrıca “sıvama cilt” de özel bir baskı havası taşıyan kitabın vaadini karşılamıyor.

İş Bankası Kültür Yayınlarının *Bütün Şiirleri*, basım kalitesi yönünden, dört kitap arasındaki en iyi yayın. Kullanılan kâğıt, “sıvama cilt”in soğukluğunu alan dokulu şömiz, iplik dikiş gibi basıma ilişkin özellikler bir yana, Orhan Veli’nin *Vazgeçemediğim*, *Destan Gibi* ve *Yenisi* adlı kitaplarının ilk baskılarındaki görseller de *Bütün Şiirleri*’ni diğerlerinden ayırıştırıyor. Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun anılan kitapların ilk baskıları için çizdiği resimler, bu yeni basımda, kitaba özel bir değer katıyor.

Orhan Veli, popüler bir şairdi. Kitapları üzerindeki “koruma süresi” biter bitmez yayınevleri, diğer popüler şair ve yazarlara gösterdiği ilgiyi ona da gösterdi. Ama popüler olan, okunmama riskiyle karşı karşıyadır. Bu, yayın piyasasını etkilemese de edebiyat eserinin algılanmasında hasara yol açar. Yayınevlerini sadece “ürün bolluğu” kaygılandırabilir. Bu kaygıdan da ancak “özel çalışmalar”la kurtulabilirler.

Buzdokuz Dergisi ve Zeynep Arkan’ın “Dengelenme Teorisi”

“Şiir, teori, eleştiri” sunumuyla iki ayda bir yayımlanan *Buzdokuz*, Eylül 2020’de Ankara’da yayın dünyasına giren bir dergi; genel yayın yönetmeni Hayriye Ünal. Dergiyi çıkaranlar, içerik ayrımında bilgisayar dilini gözeterek dijital (sayısal) kültürün içinde yaşayan günümüz insanını yakalamaya çalışıyor. Bu çaba, yazan özneler olarak şairlerin de kendi varlıklarını yoklayarak ilerlemesini sağlıyor. Dijital dünyaya, hem içerik ayrımı hem de sanal ortamlardaki yazışmalardan aktarılan sözlerle eklenen *Buzdokuz*’un, “iddialı” şiir dergilerinin hemen hepsinde rastlanan bu dünyayı değiştirme veya onun karşısında pozisyon alma, mevzilenme gibi bir tutumu yok; üç sayının hem çıkış/sunuş yazılarında hem de çekirdek kadronun kurgusal ve eleştirel metinlerinde, bu özellik kolaylıkla fark ediliyor. Bir yanıyla dijital kültürün açtığı ortamda eğlenceli bir uğraş gibi görünüyor *Buzdokuz*, diğer yanıyla edebiyat kanonuna karşı öfkeli bir hamle gibi. “Yeni”nin peşinde, “yeni”yi belirginleştireceğini düşündüğü “gençler”le ilerlemek istiyor. Yenilik paradigmatlı bütün çıkışlarda olduğu gibi yüzü Batı’ya dönük. Küçümseyici, yargılayıcı ve suçlayıcı tavrını da oradan aldığı bilgiden kazanıyor. Şiiri ve Türk şiirini yeniden okuma çabasında. Ama bu çabada, tarihselliği değil, “teori”yi önemsiyor. Bu, biçime yaslanmasını hazırlıyor. Bununla birlikte “teori” ve “eleştiri” yazılarındaki tavır, dergide yayımlanan bütün şiirlere nüfuz edemiyor. Dolayısıyla farklı seslerin işitildiği bir dergi *Buzdokuz*. Zeynep Arkan’ın derginin 3. sayısında yayımlanan “Alev Toplarıyla Dengelenme Teorisi” adlı şiiri de bu farklı seslerden.

Zeynep Arkan’ın iki kitabını okudum. *İkrar* (2006) ve *Orada Merhamet Varmış* (2015) adlı kitaplarıyla kendine özgü bir şiir dünyası kurmaya çalışan bir şair izlenimi bıraktı bende. Var oluşa ilişkin kaygılarla birlikte, toplumsal sorunlarla da anlamaya çalışıyor kendini. Çocukluğa gitmekle birlikte orayı yurt

edinmiyor. Hayatın içinde bir özne olarak geliştiriyor şiirlerini, kavramdan kaçınıyor; kavramı yaşantı ile somutlaştırıyor. *İkrar*'ın ilk şiiri "Taşınmak"ta olduğu gibi, taşınma durumunu varlığı anlamada bir alan olarak kullanıyor. Şiirin sonunda, "İnsan taşınırken alınyazısını da elbet yanına alır." diyor. Bu söz, "bilgece" bir aforizma gibi görünebilir ama andığım dizenin öncesindeki yaşantı, bu sözü aforizma olarak değil, bir öznenin belirişi olarak algılamayı hazırlıyor. Arkan, yaşantıyı kavramların üstüne rahatlıkla bindiriyor.

Şiirde yapının farkına varmış bir şair Arkan. Kimi zaman laytmotifleri kimi zaman imajları kimi zaman sesi yapının kuruluşunda gözetiyor. Yine ilk kitabı *İkrar*'daki "Ceviz Yeşili Kadife" adlı şiiri anılabilir bu bağlamda. Arkan, "çengelli iğneler" sözü ile birimleri birbirine bağlıyor; çengelli iğneler böylece sadece imledikleri bir nesne veya farklı imajlar biçiminde kalmayıp birleştirici bir işlev de üstleniyor. Dirimden aldığı izlenimleri, var oluşu sorun edinirken rahatlıkla birleştiriyor bir başka şiirinde:

"sen hatırlamazsın bile ben unutmam sonra
konuştukça ruhuma insan bana dokunma
dokunur gibi yan koltuktan dirseğe
otobüste basamakta otomatik kapı önünde" ("Yabani", *İkrar*)

Zeynep Arkan'ın var oluş ile toplumsal oluş arasında salınıp duran öznesini, şu iki dize açıkça bildiriyor: "geceden yastığa bıraktığım itiraf: yaşamaksa yaşamak / gündüz dilime doladığım intikam: yaşayamadığımdan alınacak" ("Sahici", *İkrar*). İtiraf ile intikam arasındaki özne, bir yandan kendini diğer yandan toplumu hırpalıyor. Özellikle topluma baktığı zamanlarda, politik ortamın veya güncelin içine düştüğü de söylemini oradan kurduğu da görülüyor ve burada "orduevine giremem bir kalbe girerim ordu gibi." ve "şairim türbanlıdır silih milis mi sandınız" (*İkrar*) dizelerinde olduğu gibi şiirin aydınlığı, şen yürüyüşü bozuluyor. Sınıfsal farkı belirginleştirdiği veya kente karşı kırıcı idealleştirdiği şiirlerinde söylem öne çıkıyor. *Orada Merhamet Varmış*'ın ilk şiiri "Foxtrot"ta özne, "Her yerde ve her şeyde / Bilmemenin sevinci" sonucuna, kırıcı/taşrayıcı idealleştirerek varıyor. Aynı kitabındaki "Duygusal ve Göksel" ile "Jarseden İpeğe" adlı şiirleriyle Arkan, yaşadığı çağı nasıl gördüğünü belirginleştiriyor.

Ritme teşne Arkan, sesi ve sesle gelen anlamı seviyor, çember çeviren bir çocuk gibi sesin peşinden gidiyor, kendini sese bırakıyor ama bu ölçülü bir bırakış: “Cevizler kırıyorum birbirinden veciz” (*İkrar*), “tuhaf şeyler karıkızkızanlara kız kıza / annem Avrupa yakasına ben gülüyorum diye gülüyor / iki yakasını bir araya getirmektir oysa onda gülmek / bende durumları herkes beğenince bir korkmak bir ürkmek / ben var size şöyle bir bakmak” (*İkrar*), “Gelsin 72 millet aynı bahçede toplaşalım 72 illete” (*Orada Merhamet Varmış*).

Yırtıcı bir kırılmalı, naifliği de var Arkan’ın; lirik bir ses veriyor bu yanına dokunulduğunda. “Sana kinim vardır elbet senden başka kimim var”, “ben hiç türkü bilmezdim yol öğretirmiş” (*İkrar*) diyor. Ama söylem olarak lirizme karşı: “Bu lirizm aslında cinayet sebebidir” (*Orada Merhamet Varmış*).

Zeynep Arkan’ın *Buzdokuz* dergisindeki “Alev Toplarıyla Dengelenme Teorisi”, kitaplarındaki tavrının süreğinde gelişen bir şiir. Var oluş sıkıntısını, “buzul çağ”ının nasıl derinleştirdiğini anlamaya/anlatmaya çalışıyor. Kişiye verilenlerle verilmeyenlerin çelişkisinde ilerleyen şiirde, verilen bir şey olarak merhametin ilişkilerden nasıl dışlandığı sergileniyor. İhanet de verilenler arasındadır ama o bile merhameti hatırlatır:

“İhanet çoktan verildi, mutlaka sevdikçe yeşerir
İçtikçe su gibi, savaştıkça onun için”

Verilenler arasında, “kalbimizi çıkarıp yıkayacak adamlar” da vardır; şairler de o adamlardandır ve sözüyle bir “dengeleme teorisi” geliştirmenin peşindedir.